

SREĆNA SAM NA SVOJOJ PLANINI

Aleksandra Vuković

The author who lives in a village called Pitomine near Žabljak wrote an intimate literary description of Greece at the entrance hall of the European Union in the eighties and of Montenegro today. In these interesting observations on people of the two countries and their cultures she is happy that she managed to save her memories, aware that there will always be good and bad people in the world.

Uskoro će Čisti ponedjeljak. Još uvijek ni oko kuće ni u čitavom selu nema nijednog ostrvca kopna, ali se po snijegu vidi da proljeće uskoro dolazi. Topi se polako na suncu i po površini je mek i sjajan. Gladak, srebrn somot ujutru, od koga blješte planine i gori lice. Kosim zracima bijelog sunca obasjane latice gardenije popodne, prosute po blagim padinama visoravni, koje će u sumrak nježno i poslušno u sebe upiti duge, olovne sjenke oštrih vrhova i nepreglednih smrčevih šuma.

Pričam mojim zemljacima priču o karnevalu i o Čistom ponedjeljku u Grčkoj. Karneval je, u stvari, mesojeđe pred vaskršnji post, kažem. Krenem da kažem da je Bahtin..., ali se ipak predomislim. Posljednje nedelje karnevala, poklada, svi izađu na ulice. Đeca su obučena u kostime. I odrasli. Ne svi, ali mnogi. Iz same Venecije ostrvu šalju, pozajmljuju prave, skupe, starinske kostime. Čini vam se kao da ste se odjednom našli u nekom

prošlom vremenu. Na kraju dana na lomači sagori kralj-karneval. Sjutradan je Čisti ponedjeljak, početak posta. Svi idu na izlet, u prirodu, na zemlju se prostiru čaršavi i na njih se postavlja trpeza. Kaže se: „Srećna Sveta četrdesetnica!“ Jedu se škampe, lignje, hobotnice, taramosalata, bob, turšija, masline, rokola, ćeten-alva. Svira se, pjeva, igra. Puštaju se papirni zmajevi. Sjećam se detalja i pričam... Često očevi satima priređuju izuzetnu zabavu majkama, bezuspješno pokušavajući da podignu u nebo zmajeve, „papirne orlove“, kako ih u Grčkoj zovu, koje su kupili svojoj deci. Za neuspjeh krive kineske fabrike igračkaka i obećavaju da će sljedeće godine sigurno sami napraviti zmaja, onako kako su ga pravili kad su bili деца, jer taj pravi zmaj leti visoko i kad nema ni daška vjetrova. Majke se pogleduju, smješkuju i namiguju jedna drugoj. Dečca pokušavaju da otmu zmajeve, da bi se i sama malo poigrala, ali im to ne polazi za rukom... Ne bih rekla da nekoga na ovoj mojoj planini baš mnogo zanima taj neki morski Čisti ponedjeljak. Možda nije nezanimljiv dio o očevima koji ne uspijevaju da puste zmaja i majkama koje im se krišom smiju, ali je najvjerojatnije sav utisak obilježen morskim jelima koje sam pomenula. To mi ovdje nemamo, kažu mi jednostavno, pokušavajući da prikriju neprijatnost koju izaziva sama pomisao na razne morske životinje koje ljudi tamo jedu... Vjerovatno previše pričam o ostrvu. Vjerovatno sam i na ostrvu previše pričala o našim planinama, rijekama, junaštvu, o pršuti i kajmaku, o našem moru, koje definitivno miriše ljepše nego sva njihova (kakva strašna drskost! zaista!)...

Kada sam živjela daleko, maštala sam o rodnom kraju, nedostajao mi je, tugovala sam za njim kao što tuguju svi kojima je kuća daleko. Falili su mi i moji zemljaci, onakvi kakvi sam ja smatrala da jesu, kakvi su bili po zakonima vjerovatnosti i nužnosti koje su napravili iskustvo mojih prvih osamnaest godina života i nostalgija, koja se potrudila da iz sjećanja sačuva samo

ono što je lijepo. Stalno sam se ljutila na prijatelje Grke zato što ništa što im kažeš ne uzmu bez rezerve. Nikad oni ne vjeruju da stvarno misliš ono što im pričaš, jer iza svake priče za njih neminovno postoji neki razlog koji treba otkriti. To je vama ostrvljanima ostalo od lukavih Mletaka, govorila sam im, moji zemljaci su otvoreni i direktni, kod njih nema tumačenja. O, sancta simplicitas! Sad često poželim da odem na ostrvo. Za njim ne tugujem, ali mi nedostaje. Najviše mi nedostaju prijatelji. Kad odem, priznaću im da sam griješila što sam ih poredila s Mlecima. Na Durmitoru nije bilo Mletaka, a ja se osjećam kao da živim među samim duždovima. I moji zemljaci me tumače, i podozrivo me gledaju, i ne vjeruju mi kad kažem da ovdje živim samo zato što Durmitor volim najviše na svijetu, i, u stvari, ništa mi ne vjeruju i ništa nikome ne vjeruju. I, moram da priznam, već neko vrijeme i sama sebi ponekad zaličim na dužda. Doduše malog, još uvijek samo na dužda početnika...

Kad smo bili деца, sjećam se, moji drugovi i ja divili smo se našim „radnicima na privremenom radu u inostranstvu“, kad u ogromnim kolima, obučeni kao manekeni u prodajnim katalozima koje smo satima prelistavali, naoružani modernim tranzistorima i magnetofonima, o kojima smo mi samo mogli da sanjamo, i svim najsavremenijim morskim i kamperskim rekvizitima, dođu na odmor u domovinu. Privlačili su nas kao magnet i trudili smo se da na svaki mogući način budemo u njihovoj blizini. Izgledali su srećno i moćno, a njihova деца, s kojom najčešće nijesmo mogli da se sporazumijemo, jer su, naravno, njihove pametne glavice, koje je neminovno čekala srećna budućnost, bile pošteđene učenja svega beskorisnog, za nas su bila pravi mali bogovi. Pričala su na važnom jeziku, imala su u izobilju nekih nama nepoznatih, veoma ukusnih i nestvarno šarenih slatkiša i izgledala su upravo onako kako smo mi, potajno, željeli da izgledamo. Isto kao heroji zapadnih dečijih serija, koje su se jednom nedeljno prikazivale na jedinom programu televizije naše

države. Na zadnjoj haubi već pomenutih, ogromnih kola, bilo je zalijepljeno jedno čarobno slovo. Recimo veliko, široko „D“, toliko snažno i arogantno da je u svakom trenutku, ako bi mu se prohtjelo, moglo da nas sve proguta i prema kome smo osjećali beskrajno strahopoštovanje. Ili malo manje i malo prisnije, ali i dalje ogromnog divljenja vrijedno „F“, ili „A“. To slovo, bilo koje, predstavljalo nam je sve što se sanja, sve što, u stvari, čini prave vrijednosti života... Mnogo godina kasnije jedno siroto „GR“, ovdje, na Durmitoru, bilo je zalijepljeno i na moja kola i na moje čelo. Za mene je dugo bilo nevidljivo, jer mi nije bilo bitno, jer, u stvari, nijesam ni htjela da postoji i da me na bilo koji način čini različitom, ali su ga ljudi oko mene videli. Bilo je važnije od mene same i nijesu pomagala ubjeđivanja da ja nijesam iz svoje zemlje otišla iz ekonomskih razloga, da se tamo nijesam obogatila, da život nije lak kada živiš u stranoj zemlji, da ne znači da si srećan čovjek ako možeš na kredit da kupiš dobra kola, ili uređaje i namještaj za kuću. Ništa ja, po njima, nijesam znala i sa mnom nešto sigurno nije bilo u redu kad sam, iako državljanin zemlje Evropske unije, došla da živim negde „odakle bježi svak ko ima kud“... Nekako u istom trenutku kada je kod nas o Grčkoj počelo da se priča samo u vezi s njenim nevoljama, kad su raznorazni samozvani politički analitičari, direktori NVO za koje niko ne zna čime se bave, portparolivolonteri boljeg života koji nas čeka čim „uđemo u Evropu“, eksperti za ekonomiju i nekakve misteriozne održive razvoje počeli da daju sebi za pravo da o njoj i njenim ljudima govore s omalovažavanjem, da se ne bi, ne daj bože, pomislilo kako je možda i Evropa svemu makar malo kriva, kad je, dakle, iz svih tih razloga za ostale moje „GR“ izgubilo moć i počelo da blijeđi, ja sam po prvi put počela da ga zaista osjećam. Nije to bilo iz inata, mada bi inat ličio na mene. Prosto, došlo je vrijeme da ga osjetim. Pošto se ushićenje zbog ponovnog života u sopstvenoj zemlji, koje je poprilično dugo trajalo, bilo, konačno, pret-

vorilo u smirenu sreću, pošto sam prihvatila činjenicu da je moja sudbina, i bukvalno i metaforično, neminovno sudbina stranca i da od nje niti mogu niti treba da bježim, shvatila sam da sam, u stvari, privilegovana jer mi se u životu pružila prilika da dobro upoznam jednu tako veliku zemlju i jedan tako veliki narod. Sada sam srećna što na svojoj planini, u godinama u kojima su sjećanja i razmišljanja veoma važan, možda i najvažniji dio života, imam čega da se sjećam i o čemu da razmišljam i što mogu, makar mi se tako čini, preoblikovana iskustvom jedne druge kulture i jednog drugog jezika, prilično dobro da shvatim i osjetim vrijeme u kome sam živjela i u kome živim, ljude kojima sam okružena i, konačno, samu sebe.

Kad Veliki post prođe, kad na Veliku subotu, u ponoć, zvona zazvone i kad se zapjeva „Hristos anesti“, stegnuće mi se nešto u grlu, sjetiću se mog ostrva, zatvoriću oči i viđeću hiljade svijetla koje prekrivaju veliki Gornji trg, viđeću blistavi vatromet koji osvjetljava nebo iznad grada, iznad tvrđave, čini mi se sve do Albanije, čuću ostrvske pleh-muzike, i Crvenu, i Plavu, i Kapodistrijasovu, i Manzarosovu, kako istovremeno, preplićući se, sviraju veseli vaskršnji marš, poželjeću da sam makar na trenutak tamo i... možda ću i zaplakati. Moje vaskršnje suze, ovdje, na planini, neće više, kao nekad, oplakivati sve tuge mojih predaka, sve tuge moje napaćene rodne zemlje. Plakaću za svojom drugom otadžbinom, koja je, nekada davno, nesebično i plemenito Evropu podarila svim onim što u njoj zaista vrijedi i koju danas ta ista Evropa sa zadovoljstvom stavlja na svoj čiftinski i nezahvalni stub srama.

*

S grčkog sam zimus prevodila knjigu o Crnoj Gori koja govori o tome kakvu su sliku o nama imali Grci u 19. vijeku i do početka Prvog svjetskog rata. Od druge polovine 19. vijeka o

nama se u Grčkoj puno piše, zahvaljujući političkoj situaciji koja je vladala u tom periodu. „Orlovo gnijezdo, neprohodne planine i klisure odsječene od svijeta, surovi životni uslovi, sveta otadžbina, slobodoljubivi, gostoprимljivi, neobrazovani, plemeniti i dragi divljaci, muškarci-junaci, Spartanci, homerski heroji, uvijek naoružani i spremni za borbu, čiji meci ne miruju čak ni dok igraju ‘oro’ već često zazvižde pored ušiju djevojke-partnera, koji kad ne ratuju samo puše, i jadne žene-tovarne mazge, koje ćutke, mirno i filozofski prihvatajući sudbinu, obavljaju sve, čak i one za ženu fizički nezamislivo teške, poslove“. Koliko god pokušavali i vladike i knjaževi i kralj da nas demokratizuju, da iskorijene stare navike i da zemlju „civilizuju“, za nas su naša plemena i bratstva i običaji važniji od svih skupština i demokratija. Grcima to ne smeta, gledaju na nas s puno simpatije. Možda nijesmo baš pismeni i moderni, ali jesmo hrabri. Sloboda otadžbine sveta nam je dužnost i oni se tome neskriveno dive. Pavlos Nirvanas, poznati grčki pjesnik, simbolista, na kraju 19. vijeka piše da crnogorske planine predstavljaju simbolični žrtvenik našeg obožavanja otadžbine. Veličanstvenoj prirodi naše zemlje, koja simbolizuje nas same i koju posmatra nevinim okom deteta, ili prvostvorenog, jer se svijet jedino na taj način može istinski spoznati, suprotstavlja zapadnu civilizaciju...

Proces „civilizovanja“ Crnogoraca, započet polovinom 19. vijeka, još uvijek traje. U stvari, mi smo se već civilizovali, samo još ponešto treba da uskladimo i popravimo, docivilizujemo, samo neke sitnice, i onda ćemo i definitivno postati dio svijeta, što do sada nijesmo bili. I moj Žabljak postaće evropski. To kaže i koalicija koja odskora njime vlada. Šaranci, Jezerci, Drobunjaci, Tepci, Malocrnogorci, dakle, postaju dio Evrope. Do sad su u „orlovom gnijezdu“ lebdjeli iznad nje. Naravno, ne postoji nikakva dilema da li im je to prizemljivanje bilo neophodno. Aksiomi se ne analiziraju. Stručnjaci, „experts“, kako

se u civilizaciji kaže, detaljno su sve izanalizirali i mi nemamo šta više da se tu pitamo, ako nećemo potpuno da se obrukamo pred svijetom. Zapadom, u stvari, jer svijet se nalazi samo zapadno od nas. Počinjemo život u novom vremenu Zapada, koje je na sve dosadašnje vjekovno teško neznanje i zablude prikačilo jedno „post“ i prekratilo priču. Poslije toga „post“ nema više ništa. Eshaton. Happy end.

Kontrolor udaranja glazure na našu definitivno potvrđenu gotovocivilizovanost sjedi u Podgorici. Njemu će, preko posrednika, evropski Šaranci, evropski Jezerci i svi ostali evropski Durmitorci podnositi izvještaje o tome kako glazura napreduje. Zahtjevi naših zapadnih civilizatora polako će se ispunjavati, problemi naših demokratskih institucija, koji, po njima, postoje, polako će se rješavati. Ponešto će se i prikriti. Moja grčka knjiga piše kako su u devetnaestom vijeku crnogorski senatori u Biljardi izglasavali poreze „između dva karambola“. Što bi Evropljani, na primjer, baš morali da znaju da i mi na Žabljaku skupštinske odluke izglasavamo između dva puta po, recimo, tri vinjaka? Zašto, uostalom, da to ne prikrijemo? Kao da i oni ne donose demokratske odluke unaprijed, isto kao i mi. U kafanama, kao i mi, i čak i u spavaćim sobama. I hetero i homo.

Kad svi zahtjevi budu ispunjeni i kad glazura bude konačno udarena, kontrolori će otići, naši civilizatori biće obaviješteni da je misija uspjela i na Durmitoru će Evropa biti uspostavljena zauvijek. I već sljedećeg dana glavari ovog malog, sada već evropskog „orlovog gnijezda“, i sadašnji i bivši (koji se nadaju da će po ko zna koji put doći na vlast, mada im je i kao „opoziciji“ sasvim dobro) vратиće se svojim plemenima, familijama, kumovima. Ne zato što brinu za svoje saplemenike i rođake (za kumove pomalo i brinu iz sujevjerja) već zato što odlično znaju da je osjećanje pripadnosti plemenu i familiji jače od svih osjećanja političke pripadnosti i da služeći se njime najlakše mogu izvući ličnu korist, koja je isključivi razlog za njihovo bavljenje politikom. Izabranik

jakog plemena osigurava egzistenciju do kraja života i bezbrižnu budućnost svojim potomcima. U svim sistemima. Demokratske institucije, politički suprotstavljene partije, nacionalne podjele među braćom koje neće iščeznuti preko noći, i dalje će, kao i prije novog, srećnog života u Evropi, biti samo pomoćno oružje u stvarnim političkim borbama tradicionalno uređenog, plemenski podijeljenog društva. Hoćemo li mi to, dakle, prevariti Zapad? Ma nećemo! Kao da i Zapad nema svoje familije, tajne organizacije, klanove i kao da i njihovim političarima lična korist nije osnovni motiv za bavljenje politikom.

Prije nekoliko dana ćerka mi je donijela anketni list koji štampa kancelarija Evropske unije u Podgorici. Poslao nastavnik da popuni majka... I kao što radi svaki put u takvim situacijama, majka je sa zadovoljstvom popunila anketu, iako odlično zna da je niko nikad neće pročitati i da je odštampana samo da bi se opravdao budžet predviđen za nju... Pitanja su bila očekivana. Ulazak u Evropsku uniju, naša obaviještenost, mišljenje i raspoloženje prema njoj. Jedno od posljednjih postavljenih pitanja ticalo se zanimanja anketiranog. Desetak mogućih odgovora, od kojih jedan treba zaokružiti. Među ponuđenim zanimanjima, pored „zemljoradnik“, „preduzetnik“, „zaposleni u privatnom sektoru“..., stajalo je i „stručnjak“. „Kakav ‘stručnjak’? ‘Stručnjak’ za šta? Kakvo je to zanimanje ‘stručnjak’? Kako ja mogu sebe da proglasim ‘stručnjakom’?“ zapitala sam se i grešno, neevropski i necivilizovano, pomislila da bi logičnije i prirodnije bilo da su umjesto „stručnjak“ ponudili opciju „tovarna mazga“. Onda sam malo razmislila i rekla sebi da ne treba da gubim vrijeme i umaram se pitanjima poput „kako“ i „zašto“, pošto je tu Evropa koja razmišlja umjesto mene. I zaokružila sam „stručnjak“. Što da budem necivilizovana i da se sama ne proglasim stručnjakom, kad mi Evropa to dozvoljava?! I jesam stručnjak, što da nijesam! Dakle, ovo što ste upravo pročitali napisao je jedan provjereni, evropski stručnjak. Expert.

*

Srećna vremena. To jesu bila srećna vremena i uopšte se ne radi o mojim godinama i o klasičnoj priči, koju svi pričaju o svojoj mladosti. Sigurna sam da se ne radi... Pred čudnim kioscima, okruženim frižiderima i rashladnim vitrinama, koji imaju prozorčiče s tri strane, u kojima i oko kojih vise okačene stotine raznoraznih predmeta i u kojima se može kupiti sve što zamislite, čak i ukuvani sutlijaš posut cimetom, svakoga dana stajali su muškarci i čitali novine drvenim štipaljka zakačene na razapete konopce. Stariji muškarci, tako bih ih tada nazvala. Vjerovatno pedesetogodišnjaci, sad procjenjujem, obučeni u uske košulje kojima su prva tri dugmeta obavezno otkopčana, da se vidi zlatni lanac na kome visi krst, i u pantalone niskog struka, preko čijeg kajiša prelazi stomačić. Začešljana kosa i tanki brkovi. U jednoj ruci brojanice, u drugoj upaljena cigareta. Oštar miris Papastratosovog „Asosa“ i „Karelje“, miris duvana koji postoji samo u Grčkoj. Danas „Asos“ i „Karelja“ više tako ne mirišu... Prepirka oko politike, oko fudbala, glasna grčka prepirka poslije koje stranci očekuju tuču, a koja je Grcima potpuno normalan i običan razgovor. Čitanje novina pred kioscima bilo je za te ljude svakodnevni ritual koji se ne smije propustiti. Nije se radilo o tome da se novine ne kupe, da se uštedi. Tim čitačima poenta je bila u priči koja slijedi, priči kojoj su novine davale temu... Jutarnje novine, popodnevnne novine, nedeljna izdanja, sportske novine, lokalne novine, sve te novine s kojima se zimi ide u kafeteriju, ljeti u baštu kafeterije, u kojoj su sve stolice okrenute prema ulici, kao u pozorištu, da se usput vidi i ko prolazi. Novine ogromnog formata, strašno nezgodne za čitanje, poslije kojih ruke ostaju crne od štamparske boje što s njih otpada. Desničarske, socijalističke, komunističke, sa srpom i čekićem na naslovnoj strani, novine krajnje desnice („Vidi

fašiste šta čita!“), „objektivne“, demokratske novine, lijevo orijentisane, ali ne fanatične, koje obavezno čitaju intelektualci, biblija evro-komunista i umjerenih, za samokritiku spremnih, ali nikad u životu desnih, socijalista. (Moj prijatelj, umjereni socijalista, objasnio mi je: „Sve možeš u životu da budeš, sine“, rekao mi je otac, ‘samo nikad desničar i homoseksualac!’“) Uz novine kafa, tostirani, četvrtasti, tanki sendvič, resko pivo od đumbira, uzo s mezom, cigarete i priča. Priča o politici. Priča o fudbalu. I u fudbalu ima politike. „Panatinaikos“ – tim bogatih, „Olimpiakos“ – tim siromašnog Pireja, деца Pireja, čiju fotografiju Melina gleda s ljubavlju, dok s prozora šalje jedan, i dva, i tri, i četiri poljupca... Osamdesete godine prošlog vijeka. U Grčkoj smo s nestrpljenjem čekali 1992. Tada je nešto veoma važno trebalo da se desi, nešto što je odlučeno u Maastrihu. „Poslije Maastrihtha“, govorili smo. Sad se uopšte ne sjećam o čemu se radilo, samo znam da se zvanično pričalo, u šta Grci, naravno, nijesu vjerovali, da će „poslije Maastrihtha“ sve sigurno biti mnogo bolje nego prije njega. Bolje hoće biti, ali zato što to hoćemo mi, a ne neki stranci...

Burne devedesete. Pad zida, 19. avgust 1991, kratak bljesak nade za mnoge Grke, ratovi na Balkanu („Ovaj **** sve će nas uništiti!“ rekao je mom prijatelju Jorgosu njegov otac, stari komunista, pošto je odmah poslije operacije katarakte pročitao „Perestrojku“. Čekala ga je na natkasni pored bolničkog kreveta da je pročitata čim mu skinu zavoje.), internet, privatni elektronski mediji koji istovremeno i pokazuju i jačaju moć svojih vlasnika... Nove TV stanice svakodnevno smanjuju gledanost državnih kanala. Dnevnik u pola devet svaka od njih po čitav dan reklamira uz strašnu galamu. „Mi prikazujemo nešto posebno, nešto što drugi nemaju!“ Krvožedne vijesti i vijesti o skandalima posebno su na cijeni. Uspješni televizijski novinari, oni koji imaju talenat da s velikom empatijom saopšte novosti i koji najbolje umiju da zabrinuto, značajno i uvjerljivo klimaju

glavom pri izgovaranju neke od ključnih riječi ekskluzivne vijesti, da se istovremeno vrte na stolici prema nekoliko kamera u studiju i „opušteno“ i „nepristrasno“ ćaskaju s gostom koji sjedi pored njih i drugim gostom u „prozoru“ velikog ekrana, počinju da mijenjaju stanice uz ogromne honorare. Kao fudbaleri timove. Večernji TV dnevници, u kojima vijesti pred jednom kamerom čita novinar, ili spiker, koji mirno sjedi za stolom, koji ne galami i ne klima glavom, postaju prošlost. I novine zakačene drvenim štipaljkaма za konopce zategnute oko čarobnog kioska, Pandorine kutije, postaju prošlost. I da ima ko da ih stojeći čita, više ne mogu da se zakače. Nisu to više prave novine, novine–novine. Sad, da bi održale tiraž, uz njih dobijate bezbroj priloga, CD-ova, DVD-eva, ilustrovanih dodataka, knjižica, flajera koji reklamiraju najpovoljnije cijene mega-marketa, prodavnica tehničke robe, prodavnica namještaja, u stvari čitav paketić poklona obložen zategnutom plastičnom folijom, u kome se, uzgred, nalaze i novine...

Krajem 19. vijeka u Crnoj Gori štampaju se jedne novine, „Glas Crnogorca“, dok u isto vrijeme u Grčkoj izlazi 68 novina, a u grčkoj dijaspori 16 – čitam u grčkoj knjizi o Crnoj Gori. Ni u dvadesetom vijeku odnos u brojevima nije se promijenio. Ne navodim ove podatke zato što hoću da kažem da su naši ljudi bili manje obaviješteni o dešavanjima u svijetu od Grka. Sigurno nijesu. Veličina i kompaktnost teritorije i različita politička stvarnost odredili su broj novina u jednoj i u drugoj zemlji. Pišem o grčkom „vremenu novina“ i navodim ove, za mene impozantne cifre, zato što su novine, grčke novine, u mom ličnom kalendaru istorije, dale boju čitavom nizu godina, čitavom jednom životu koga se sjećam s nostalgijom, jer je zaista bio ljepši i srećniji od ovog današnjeg.

Novine se i dalje čitaju i u Grčkoj i kod nas, iako su tiraži opali i mnoga izdanja se ugasila. Navika je navika i televizija i internet ne mogu je iskorijeniti. I dalje novinski članci daju povod

---

diskusijama i dalje politika predstavlja važan dio života, ali danas u našim političkim raspravama i „analizama“ nema više onog entuzijazma, one nepokolebljive vjere u bolje vrijeme koje sigurno dolazi. Životi svih nas, mimo naše volje, ubačeni su u sasvim različitu priču, beskrajno daleku od priče koju su u osamdesetim godinama prošlog vijeka pričali moji prijatelji Grci, slavna generacija Politehničkog fakulteta, ponosna na svoj herojski 17. novembar, koji je oborio „američku huntu“ i vratio čast zemlji.

Ljudska priroda ne mijenja se, ili se mijenja toliko sporo da mi to ne možemo da primijetimo. Ljudi su uvijek isti. Uvijek ima dobrih i uvijek ima loših ljudi. Car David pjesmom se obraća Bogu, žali se na ljude i traži pravdu isto onako kako bismo je mi tražili, iste ga nepravde muče. U suštini, ne postoji neka bitna razlika, ali, ipak, vrijednosti koje, makar formalno, nametne određeno vrijeme, jačaju ono što je dobro ili loše u ljudskoj prirodi. Novo vrijeme proglasilo je hrabrost – ludilom, poštenje – nesposobnošću, krađu – biznisom, klasično obrazovanje – budalaštinom, kukavičluk – mudročću, ideale – glupostima, krvava osvajanja – humanim oslobođanjima. Eros je pretvorilo u pornografiju i seksualnu izopačenost. Ali i ono će proći, koliko god mislilo da će trajati vječno. Svako je prošlo. I brzo će proći, nadam se. Ne radi mojih prijatelja i radi mene, koji se i dalje držimo tih naših staromodnih i prevaziđenih načela. Mi znamo i mi se sjećamo i to je dosta za jedan život. Već radi naše dece – ona ne znaju.